

Stf justitieombudsmannen
Hans Ragnemalm**Kritik mot Polismyndigheten i Blekinge län, som utan rättsligt stöd genomfört en husrannsakan hos en tolvåring**

Beslutet i korthet: Sedan misstankar uppkommit om att en tolvåring stulit en mobiltelefon genomfördes en husrannsakan i dennes hem. Polismyndigheten kritiseras eftersom det inte funnits särskilda skäl för åtgärden enligt 36 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Anmälan

AA anmälde den 14 maj 2012 Polismyndigheten i Blekinge län till JO. Hon var kritisk till att polismyndigheten genomfört en husrannsakan hos hennes son BB, som var tolv år gammal. Av anmälan framgick bl.a. följande.

Den 6 maj 2012 knackade tre personer, två i polisuniform och en civilklädd, på hennes lägenhetsdörr. Poliserna uppgav att de skulle genomföra en husrannsakan och genomsöka BB:s rum, eftersom det fanns misstankar om att han stulit en mobiltelefon. Enligt poliserna hade det gjorts en sökning med sökfunktionen Hitta iPhone, som visade att telefonen skulle finnas i lägenheten.

BB kallades hem eftersom poliserna ville ”föra samtal” med honom. Samtalet liknade ett regelrätt förhör och pågick i över en timme. Under hela samtalet förnekade BB att han stulit telefonen, men han kände sig inte trodd och han upplevde attityden som obehaglig. Polisen var inte intresserad av att BB uppgav att han hade alibi.

De omständigheter som låg till grund för beslutet om husrannsakan var svaga indicier och uppgifterna hade inte kontrollerats innan beslutet fattades. T.ex. var den sökfunktion som användes inte tillräckligt precis för att kunna utvisa att mobiltelefonen fanns i lägenheten. Dessutom deltog för många poliser i åtgärden. Sammanfattningsvis var åtgärden oproportionerlig i förhållande till det brott som BB var misstänkt för. Polisen borde vidare ha fört en dialog med sociala myndigheter om ärendet. Vid tidpunkten för anmälan hade AA ännu inte hört något mer från polisen och BB trodde följaktligen att han fortfarande var misstänkt för brott.

Utredning

Handlingar hämtades in. Polismyndigheten (polismästaren CC) inkom efter anmodan med yttrande.

Av polismyndighetens yttrande framgick bl.a. följande.

Den 6 maj 2012 gjordes en polisanmälan om stöld av en mobiltelefon. Telefonen skulle ha tillgripits samma dag i ett olåst omklädningsrum. Anmälan innehöll inga uppgifter om någon misstänkt gärningsman. Senare samma dag lämnade målsäganden och hans pappa kompletterande uppgifter om att mobiltelefonens spårökningsfunktion var påslagen. Spårökningsfunktionen visade att mobiltelefonen befann sig på den adress där BB, som spelade i målsägandens fotbollslag, bor. En patrull åkte och träffade målsäganden och dennes pappa och en bild på positioneringen av mobilen visades upp för patrullen. Målsäganden uppgav i samband därmed att han sett BB ensam i omklädningsrummet och att BB lämnat omklädningsrummet snabbt.

Utifrån dessa uppgifter bedömde inre befäl att BB var skäligen misstänkt för stöld av mobiltelefonen och beslut fattades om reell husrannsakan hos BB i syfte att eftersöka det stulna godset. Patrullen som skulle verkställa beslutet bestod av biträdande yttre befäl och en polisassistent. Patrullen hade med sig en polisstuderande. Eftersom BB var under 15 år påtalade inre befäl för patrullen att endast ett fåtal frågor, som hade betydelse för eftersökandet av den stulna telefonen, fick ställas. Inre befäl och biträdande yttre befäl förde också samtal om att patrullen skulle försöka prata med BB i samråd med föräldrarna.

Patrullen åkte till den aktuella adressen och knackade på. AA öppnade dörren och hon informerades om att de hade tillstånd att genomföra en husrannsakan. Väl inne i lägenheten fick AA veta vad som hade hänt och varför polisen var där. BB, som var hos en kompis, kallades hem och under tiden började patrullen att leta efter telefonen i BB:s rum. Det var dock svårt att leta eftersom det var väldigt stökigt i rummet.

När BB kom hem förklarade det biträdande yttre befälet vem han var, varför han var där och att han skulle hålla ett samtal med BB tillsammans med AA. Polisassistenten och polisstuderanden deltog inte i samtalet. BB berättade att han varit i omklädningsrummet när målsäganden upptäckte att telefonen var borta. BB uppgav att han inte visste var telefonen var. Efter en stund anslöt BB:s pappa. Pappan blev mycket arg och var tuff mot sin son.

Efter ca 40 minuter beslutades att patrullen åter skulle tala med målsäganden för att kontrollera de uppgifter som BB lämnat. Eftersom det fortfarande var en pågående husrannsakan kallades ett annat yttre befäl till lägenheten. Medan patrullen åkte till målsäganden samtalade såväl det yttre befälet som BB:s pappa med BB.

När patrullen konfronterade målsäganden med BB:s uppgifter om att han varit i omklädningsrummet när målsäganden upptäckte att telefonen var borta vidgick

målsäganden att det kanske var så det var. En ny kontroll gjordes av spårsökningsfunktionen varvid det framkom att den information som tidigare lämnats till polisen, om att telefonen befunnit sig på BB:s adress, var felaktig.

Det yttre befälet som befann sig i BB:s lägenhet informerades om att ärendet skulle avslutas. Eftersom AA hade frågor om positionering av mobiltelefoner fick hon förklarat för sig att polisen inte kan fatta beslut om att positionera mobiltelefoner annat än vid grövre brott men att en civilperson däremot kan begära in uppgifter om sin mobiltelefon. Vidare fick BB:s föräldrar veta att misstanken mot BB med största sannolikhet skulle avskrivas eftersom polisens inledande åtgärder gjort att misstankegraden sjunkit. När polisen lämnade BB:s lägenhet hade det gått ungefär en timme sedan husrannsakan påbörjades.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Polismyndigheten anser att handläggningen skett på ett korrekt sätt.

Beslut om skäligen misstanke grundades på vad som framkom i anmälan tillsammans med de kompletterande och trovärdiga uppgifter om dels positionering av telefonen på en adress som gjorts av målsäganden och inte polisen, dels att en pojke i samma fotbollslag som målsägande bodde på adressen och hade setts vara i omklädningsrummet ensam och att han lämnade omklädningsrummet snabbt efter träningen. Det förelåg således konkreta omständigheter som talade för att den misstänkte pojken hade begått den gärning som misstanken avsåg.

Eftersom den misstänkte pojken var under femton år beslutade polismyndigheten att inleda en utredning enligt 31 § punkten 3 lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, d.v.s. för att efterforska gods som har åtkommit genom brott. Den stulna telefonen var en iPhone och hade ett förhållandevis högt värde.

Vid husrannsakan är det naturligt att polisen redogör för bakgrund och varför de är på en viss plats och därmed har ett inledande samtal, precis som skett i detta fall med såväl pojken som dennes föräldrar. Vid efterforskning av gods får dessutom frågor ställas som har samband med efterforskningen. Den aktuella lägenheten och framför allt pojkens rum var så pass stökig att poliserna på plats tidigt insåg att det skulle bli näst intill omöjligt att hitta telefonen varför det var av vikt att ställa frågor till pojken för att försöka underlätta eftersöket och för att eventuellt utesluta att telefonen fanns där. Frågor ställdes därför till pojken inledningsvis. Därefter samtalade pappan den mesta delen av tiden med pojken [...]. Polismyndigheten anser inte att det biträdande yttre befälet har hållit förhör med pojken utan det har ställts frågor som får anses ha ett samband med efterforskningen av telefonen.

När en husrannsakan pågår kan polis inte lämna platsen utan tillsyn. Eftersom patrullen på plats behövde träffa målsägande för att stämma av nya uppgifter kallades en ny polis till lägenheten, vilket medförde att pojken fick träffa ytterligare en polis. Vid tillfället var en civilklädd polisstudent medföljande i bilen och följde således med på de uppdrag patrullen skickades på. Polismyndigheten beklagar om familjen inte uppfattat att det var en polisstuderande som var med vid husrannsakan. Det har dock på intet sätt varit fråga om att ”sätta in fyra poliser mot en tolvårig pojke”.

En person som i en utredning har påförts som skäligen misstänkt för brott får meddelande från polisen när en förundersökning läggs ned. När det gäller personer under femton år registreras de inte i misstankeregister eller brottsregister. I aktuellt ärende fortsatte utredningen men lades ned den 11 juli 2012 på grunden ej spaningsresultat. Den inledningsvis misstänkte pojken var inte delgiven misstanke om brott men har varit uppsatt som skäligen misstänkt. Direkt efter kompletterande förhör med målsäganden i samband med husrannsakan avfärdades pojken från utredningen.

Familjen upplystes vid husrannsakan om att misstanken mot pojken med största sannolikhet skulle avskrivas eftersom polisens inledande åtgärder gjorde att misstankegraden sjönk. När ärendet slutredovisades den 11 juli 2012 avfördes den skäligen misstanken och underrättelse om detta skickades till pojkens föräldrar.

Polismyndigheten upplyste att det inte skickats någon underrättelse till socialnämnden.

AA kommenterade polismyndighetens yttrande.

Rättslig reglering

Förundersökning ska enligt 23 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken, RB, inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats.

Är gärningsmannen under femton år ska förundersökning inte inledas (jfr 1 kap. 6 § brottsbalken). I sådant fall kan i stället en utredning om brottet genomföras med stöd av 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Det får ske bl.a. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet. När en utredning enligt 31 § LUL har inletts ska socialnämnden omedelbart underrättas (34 § LUL).

Tvångsmedel mot den som inte fyllt 15 år ska tillämpas restriktivt. Om någon är misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott får husrannsakan mot den unge enligt bestämmelserna i 28 kap. RB endast företas om det finns särskilda skäl (36 § LUL).

Bestämmelser om husrannsakan finns i bl.a. 28 kap. 1 § RB. Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa, får husrannsakan företas hos den som är skäligen misstänkt i syfte att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

JO har vid ett flertal tillfällen (se t.ex. JO 2006/07 s. 76 och JO 2009/10 s. 72) uttalat att för att en person ska anses skäligen misstänkt för ett brott krävs att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad misstanke. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses vara skäligen. Frågan får i stället besvaras från fall till fall och vanligen finns det ett visst utrymme för olika bedömningar.

Av 28 kap. 3 a § RB följer att husrannsakan får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (proportionalitetsprincipen).

Bedömning

Det som framkommit ger inte grund för kritik mot polismyndighetens bedömning att förutsättningarna för husrannsakan enligt 28 kap. 1 § RB i och för sig var uppfyllda. Eftersom BB var under 15 år krävdes dock enligt 36 § LUL särskilda skäl för åtgärden. Det innebär att misstanke om allvarligare brottslighet eller brottslighet av större omfattning i allmänhet bör föreligga (prop. 1983/84:187 s. 29). Polismyndigheten har inte närmare redogjort för vilka överväganden som gjordes i den frågan. Enligt min mening kan stöld av en mobiltelefon inte anses vara sådan brottslighet som bestämmelsen tar sikte på. Det har med andra ord framkommit att det inte fanns särskilda skäl för husrannsakan. Polismyndigheten ska därför kritiseras för att ha företagit åtgärden utan rättsligt stöd.

Det finns också anledning att erinra polismyndigheten om föreskriften i 34 § LUL om underrättelse till socialnämnden.

Vad som i övrigt förekommit ger inte anledning till något uttalande.